

Наукові перспективи
Видавнича група

ВІСНИК науки та
освіти
ISSN 2786-6165 (online)

Bulletin of Science and Education

№ 5(47) 2026

Видавнича група «Наукові перспективи»
Християнська академія педагогічних наук України

«Вісник науки та освіти»

№ 5(47) 2026

Київ – 2026

Yemets O. <i>EXPLICITATION AS A MAJOR UNIVERSAL IN TRANSLATION OF LITERARY TEXT</i>	428
Yurko N.A. <i>FOREIGN LANGUAGE PROFICIENCY IN PHYSICAL EDUCATION AND SPORT: THE ENGLISH LEARNING APPS</i>	440
Zaitseva O.Yu., Nevreva M.M., Dobrovolska Yu.L. <i>INTERACTION OF LEXICAL, SYNTACTIC AND STATISTICAL CHARACTERISTICS OF THE WORD 'TEMPERATURE' (ON THE BASIS OF SCIENTIFIC AND TECHNICAL DISCOURSE TEXTS)</i>	455
Zinenko N.V. <i>EUPHEMISM TREADMILL IN MODERN CORPORATE AND SOCIAL DISCOURSE</i>	466
Акульшина Н. <i>ЛІНГВОКУЛЬТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОГО ПЕРСЬКО- ГО ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ</i>	480
Алексієвець О.М. <i>РОЗВИТОК ВИМОВИ СТУДЕНТІВ ЯК ОСНОВА УСПІШНОЇ КОМУНІКАЦІЇ АНГЛІЙСЬКОЮ</i>	492
Ачкан Л.С., Марковська М.В. <i>СПЕЦИФІКА ВИКОРИСТАННЯ ВЛАСНИХ НАЗВ У ЗАГОЛОВ- КАХ НОВИННИХ МЕДІАТЕКСТІВ ТЕРНОПІЛЬЩИНИ</i>	504
Бабай П.М., Тітаренко О.О. <i>ГІБРИДНІ ГРАДАЦІЇ СУБ'ЄКТНО-НАРАТИВНОЇ ФІКЦІО- НАЛЬНОСТІ В ТРАНСМЕДІАЛЬНИХ РЕПРЕЗЕНТАЦІЯХ "ТРУ КРАЙМУ"</i>	517
Бабій І.М., Лушпинська Л.П., Фармагей Ж.В. <i>ВІДОКРЕМЛЕНІ ЧЛЕНИ РЕЧЕННЯ В ХУДОЖНЬОМУ ДИС- КУРСІ: ГРАМАТИКО-ФУНКЦІЙНИЙ АСПЕКТ</i>	530
Байдацька С.С. <i>ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЛІНГВОКУЛЬТУРНОЇ КОМ- ПЕТЕНЦІЇ У ПОЛОНІСТИЧНІЙ ЛІНГВОДИДАКТИЦІ</i>	545

УДК 811.161.2'367:82-3

[https://doi.org/10.52058/2786-6165-2026-5\(47\)-530-544](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2026-5(47)-530-544)

Бабій Ірина Михайлівна кандидат філологічних наук, доцент, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, м. Тернопіль, <https://orcid.org/0000-0002-1568-7920>.

Лушпинська Лілія Павлівна кандидат філологічних наук, доцент, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, м. Тернопіль, <https://orcid.org/0000-0001-9581-6368>.

Фармагей Жанна Вікторівна магістрантка, факультет філології і журналістики, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, м. Тернопіль, <https://orcid.org/0009-0007-4124-4342>.

ВІДОКРЕМЛЕНІ ЧЛЕНИ РЕЧЕННЯ В ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ: ГРАМАТИКО-ФУНКЦІЙНИЙ АСПЕКТ

Анотація. Стаття присвячена розгляду лінгвістичної природи, типології та вживання відокремлених членів речення в художньому дискурсі. Дослідження здійснено на матеріалі прозових творів сучасних українських письменників: Максима Кідрука, Володимира Лиса та Андрія Кириченка. Актуальність дослідження полягає у здійсненні комплексного лінгвістичного аналізу відокремлених членів речення в художньому дискурсі та розгляді їх вживання у різних письменницьких ідіостилях. Крім того, мовостиль сучасних прозаїків Максима Кідрука, Володимира Лиса та Андрія Кириченка поки що ґрунтовно ще не досліджено.

Мета статті – здійснити структурно-граматичний аналіз відокремлених членів речення у прозовій мові, охарактеризувати особливості їх уживання та функції в художніх текстах. Для реалізації зазначеної мети поставлено такі завдання: 1) виявити відокремлені члени речення у прозових творах Максима Кідрука, Володимира Лиса та Андрія Кириченка; 2) описати структурно-граматичну типологію зафіксованих відокремлень; 3) з'ясувати умови відокремлень виявлених відокремлених конструкцій; 4) розглянути стилістичні навантаження відокремлень та особливості їх уживання різними авторами.

У результаті здійсненого дослідження виявлено, що відокремлення є поширеним ускладнювальним компонентом реченнєвих структур у

прозовій мові. Помічено, що письменники вживають різні види відокремлених членів речення: означення, прикладки, додатки, обставини, уточнювальні члени. З'ясовано, що відокремлені означення, обставини, уточнювальні члени речення широко представлені у прозовій мові; додатки і прикладки – рідко. Як засвідчив здійснений аналіз, письменники вживають відокремлені конструкції з метою уточнення, конкретизації описуваних явищ, обставин, ситуацій. Із застосуванням кількісного підходу до аналізу вживання відокремлених другорядних членів речення зафіксовано, що письменники не однаково вживають ці компоненти. Так, Макс Кідрук найчастіше вживає відокремлені обставини; у творах Володимира Лиса виявлено велику кількість відокремлених обставин, означень і прикладок; широкий спектр відокремлених означень, обставин, уточнювальних членів речення представлено у прозі Андрія Кириченка. У художньому дискурсі відокремлені другорядні члени речення містять додаткове смислове навантаження; як правило, вони виконують доповнювальну та уточнювальну роль.

Ключові слова: відокремлення, відокремлені члени речення, відокремлене означення, відокремлена прикладка, відокремлений додаток, відокремлена обставина, уточнювальні члени речення.

BABII Iryna Mykhailivna Candidate of philological sciences, Associate professor, Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, Ukraine, Ternopil, <https://orcid.org/0000-0002-1568-7920>.

Lushpynska Liliia Pavlivna Candidate of philological sciences, Associate professor, Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, Ukraine, Ternopil, <https://orcid.org/0000-0001-9581-6368>.

Farmahei Zhanna Viktorivna Master's student Faculty of Philology and Journalism, Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, Ukraine, Ternopil, <https://orcid.org/0009-0007-4124-4342>.

SEPARATE MEMBERS OF A SENTENCE IN ARTISTIC DISCOURSE: GRAMMATICAL-FUNCTIONAL ASPECT

Abstract. The article is devoted to the consideration of the linguistic nature, typology and use of single members of a sentence in artistic discourse. The research was carried out on the material of prose works of modern Ukrainian writers: Max Kidruk, Volodymyr Lys and Andriy Kyrychenko. The relevance of the research lies in the implementation of a comprehensive linguistic analysis of

single members of a sentence in artistic discourse and the consideration of their use in various writing idiostyles. In addition, the speech style of modern prose writers Max Kidruk, Volodymyr Lys and Andriy Kyrychenko has not yet been thoroughly studied.

The purpose of the article is to carry out a structural and grammatical analysis of single members of a sentence in prose, to characterize the features of their use and function in artistic texts. To achieve this goal, the following tasks were set: 1) to identify isolated sentence members in the prose works of Max Kidruk, Volodymyr Lys and Andriy Kyrychenko; 2) to describe the structural and grammatical typology of the recorded isolations; 3) to clarify the conditions of isolation of the identified isolated constructions; 4) to consider the stylistic loads of isolations and the features of their use by different authors.

As a result of the research, it was found that isolation is a common complicating component of sentence structures in prose. It was noted that writers use different types of isolated sentence members: definitions, adverbs, adverbs, circumstances, and qualifying members. It was found that isolated definitions, circumstances, and qualifying members of the sentence are widely represented in prose; adverbs and adverbs are rare. As the analysis has shown, writers use separate constructions in order to clarify and specify the described phenomena, circumstances, and situations. Using a quantitative approach to the analysis of the use of separate secondary members of a sentence, it was noted that writers do not use these components equally. Thus, Max Kidruk most often uses separate circumstances; a large number of separate circumstances, definitions, and examples have been identified in the works of Volodymyr Lys; a wide range of separate definitions, circumstances, and specifying members of a sentence is presented in the prose of Andriy Kyrychenko. In artistic discourse, separate secondary members of a sentence contain an additional semantic load; as a rule, they perform a complementary and specifying role.

Keywords: separation, separated members of a sentence, separated definition, separated adverb, separated adverb, separated circumstance, qualifying members of a sentence.

Постановка проблеми. В останні десятиліття аналіз структурно-граматичної організації художньої оповіді є важливим аспектом дослідження письменницького ідіостилу. Вагомим семантико-стилістичним компонентом різних реченнєвих структур виступають відокремлені члени речення, які, крім описової, уточнювальної функції, в художньому дискурсі можуть виконувати оцінну та емоційно-експресивну роль. Такі функції чітко простежуються у прозовій мові. Предметом нашого дослідження будуть умови відокремлення, семантика та функції відокремлених членів

речення у прозовій мові сучасних українських письменників: Максима Кідрука, Володимира Лиса та Андрія Кириченка.

Актуальність дослідження. Актуальність дослідження вбачаємо у здійсненні комплексного лінгвістичного аналізу відокремлених членів речення в художньому дискурсі та розгляді вживання цих ускладнювальних компонентів у різних письменницьких ідіостилях. Крім того, мовистиль сучасних прозаїків Максима Кідрука, Володимира Лиса та Андрія Кириченка поки що ґрунтовно ще не досліджено.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасному мовознавстві є чимало наукових розвідок, присвячених розгляду лінгвістичної природи відокремлених членів речення. Детально описано граматичну структуру, умови відокремлення таких членів речення у працях К.Ф. Шульжука, А.П. Загнітка, І.Р. Вихованця, І.І. Слинька, Н.В. Гуйванюк, М.Ф. Кобилянської, С.П. Бевзенка, Л.П. Литвин, Г.В. Семеренко, П.С. Дудика, Л.В. Прокопчук та ін. Ґрунтовно розглянуто відокремлені члени речення у працях: К.Ф. Шульжука «Синтаксис української мови» [1]; П.С. Дудика, Л.В. Прокопчук «Синтаксис української мови» [2] та ін.

Мета статті – здійснити структурно-граматичний аналіз відокремлених членів речення у прозовій мові, охарактеризувати особливості вживання та функції відокремлень у художніх текстах.

Для реалізації зазначеної мети необхідно розв'язати такі **завдання**: 1) виявити відокремлені члени речення у прозових творах Максима Кідрука, Володимира Лиса та Андрія Кириченка; 2) описати структурно-граматичну типологію зафіксованих відокремлень; 3) з'ясувати умови відокремлень виявлених відокремлених конструкцій; 4) розглянути стилістичні навантаження відокремлень та особливості їх уживання різними авторами.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відокремлені члени речення є ускладнювальним компонентом речення, які містять додаткову інформацію та стилістичну виразність. Відокремленням називають «сміслову й інтонаційну виділення у реченні непоширеного чи поширеного другорядного члена речення, який унаслідок цього набуває більшої самостійності» [1, С. 161]. Відокремленими можуть бути різні другорядні члени речення.

1. Відокремлені означення

У прозових текстах активністю вживання та багатством семантичного наповнення характеризуються відокремлені означення. Як засвідчили наші спостереження, більш поширені відокремлені *узгоджені* означення, ніж *неузгоджені*. «Відокремлення узгоджених означень залежить від ступеня, міри їх поширеності, позиції щодо пояснюваного (означуваного) слова-іменника, від його морфологічної природи. Відокремлюватися можуть

узгоджені означення, виражені як одиничними прикметниками і дієприкметниками, так і прикметниковими і дієприкметниковими зворотами» [3, С. 134].

У сучасній граматиці науковці традиційно виділяють 4 групи відокремлених означень: узгоджені прикметникові означення; неузгоджені прикметникові означення; прикметникові звороти; означення, виражені дієприкметником і дієприкметниковим зворотом. У проаналізованих художніх текстах представлено всі чотири зазначені групи.

Відокремлені узгоджені прикметникові означення

Такі відокремлення виявлено у текстах М. Кідрука, В. Лиса та А. Кириченка в таких позиціях:

а) коли прикметникове означення означає чи характеризує особовий займенник, розміщений перед ним або після нього: «*Спокійне, загострене, воно* попливло над людськими головами» [4, С. 61]; «*Дурні ми* тоді були, *самовпевнені*, але без досвіду» [5, С. 139];

б) коли одне або декілька узгоджених прикметникових означень розміщені після пояснюваного слова, але перед ним обов'язково має бути інше узгоджене означення: «Такий же *професійний* військовий, *сухий, лисуватий та спітнілий*» [5, С. 72];

в) коли прикметникове означення розміщене не безпосередньо після пояснюваного слова, а розірване іншим одним або кількома іншими словами (дуже часто присудком): «Вітине *дитинство* *пливло, посміхалося, цвіло – легке, світле, радісне, присмне, наче сонечко...*» [4, С. 42]; «На сусідньому тапчані, *малий та беззахисний*, як дитина, солодко похрюпуючи, спав *Олег*» [5, С. 110];

г) коли прикметникові означення стоять відразу після пояснюваного слова: «Воно спочатку зацікавило, потім стало частиною вечорів – *тихих і задумливих*, іноді сповнених шуму вітрів...» [4, С. 42]; «Осінь прийшла самотнім босим листком, опустилася на мою стежку, *брудну, зачовгану* ногами » [4, С. 44]; «...але, судячи з усього, ця війна надовго, і, можливо, я ще зустріну людей, *сміливіших, впевненіших*, кращих за мене» [5, С. 159]. Тут автор надає семантико-стилістичної ваги описуваному, зацентрувавши на певних ознаках зображуваної природи чи рисах персонажів.

Відокремлені неузгоджені прикметникові означення

Цю групу відокремлених означень менш представлено у проаналізованих текстах, як і в художній мові загалом. «Неузгоджені означення поєднуються з означуваним словом (членом речення) підрядним зв'язком керування або прилягання. Найчастіше неузгодженим означенням є змінюваний іменник (субстантивоване слово) в непрямому відмінку або непрямий відмінок незмінюваного повнозначного слова; рідше цю функцію

виконує інфінітив. У писемному мовленні неузгоджене означення, як і узгоджене, виділяється комою, іноді тире» [2, С. 209].

У проаналізованих художніх текстах виявлено відокремлені неузгоджені прикметникові означення в таких випадках:

1) коли неузгоджене прикметникове означення стосується власної назви або особового займенника: «Час не панькався з Сашком. Змарнілий, худий, із запалими почервонілими очима, явним тремором та багатоденним перегаром» [5, С. 47]; «І виходять вони без лихого в душі й серці, у чисте вдягнені, з чистим у думках» [5, С. 62];

2) коли неузгоджене прикметникове означення розміщено після пояснюваного слова: «Колір сірий, з ледь помітним переливом, який мовби кудись тікав» [4, С. 14]; «Хіба що, оте одвічне, куркульське, без змісту та сенсу» [5, С. 103].

Відокремлені прикметникові звороти

Прикметник разом із залежними словами становить прикметниковий зворот. Такі звороти переважно створюють якісні прикметники, які означають, характеризують риси людей, певні ознаки предметів, явищ, понять. Ці ознаки чи риси, як правило, виявляються з більшою чи меншою інтенсивністю. Наведемо приклади з проаналізованих текстів: «Хлопця з сусіднього будинку, старшого на десять років» [4, С. 17]; «Щедre сонце весняного дня золотило бані церков і шпиль кірхи, найвищий у Старому місті, увінчаний хрестом, що мовби тулив промені до себе» [4, С. 35].

Зазначимо, що відокремлені прикметникові звороти можна легко переробити на підрядні означальні речення, синонімічні за семантикою, як наприклад, у реченні «Бійці, вільні від чергування, набилися у невеличкий бліндаж» [5, С. 90] відокремлений прикметниковий зворот *вільні від чергування* можна переробити на підрядне означальне «*бійці, які були вільні від чергування*, набилися у невеличкий бліндаж».

Відокремлені означення, виражені дієприкметником і дієприкметниковим зворотом

Відокремлені означення, побудовані на застосуванні дієприкметників, мають різну активність уживання. У художньому дискурсі, як і в мовленні загалом, відокремлені означення, виражені дієприкметником, є рідко вживані, на відміну від відокремлених означень, виражених дієприкметниковим зворотом. Це «зумовлено закладеним у них значенням – енергією дії, а звідси й частою наявністю при дієприкметнику залежного слова (слів), яке трансформує його у дієприкметниковий зворот. Одиначний дієприкметник відокремлюється, якщо він контекстно відірваний від пояснюваного слова. Обов'язкове відокремлення й тоді, коли дієприкметник пояснює займенник» [2, С. 211].

Саме такі пропорції вживання дієприкметникових відокремлених означень простежуємо у проаналізованих художніх текстах М. Кідрука, В. Лиса та А. Кириченка. Так, виявлено вживання кількох відокремлених означень, виражених дієприкметником: «Ми спимо. *Стомлені та виснажені*, грішні і по-злочинному довірливі, непереможні у єдності та до останнього впевнені у правоті своєї справи» [5, С. 104].

У проаналізованих художніх текстах М. Кідрука, В. Лиса та А. Кириченка зафіксовано значно більшу групу відокремлених означень, виражених дієприкметниковим зворотом. Таке відокремлення відбувається у випадках:

1) коли дієприкметниковий зворот стосується особового займенника і розміщений перед ним чи після нього, наприклад: «Слова зависли в повітрі, а *ми, сповнені інформації*, розійшлися по табору» [5, С. 143]; «І виходять *вони* без лихого в душі й серці, у *чисте вдягнені*, з чистим у думках» [5, С. 62];

2) коли дієприкметниковий зворот розміщений після пояснюваного слова:

«Раптом Віта подумала, що боїться слів, *привезених з собою*» [4, С. 55]; «Як безліч телефонних дзвінків, *помножених на нерви та небайдужість людей*, перетворювалися на гривні [5, С. 101];

3) дієприкметниковий зворот знаходиться перед пояснюваним словом і містить додаткове обставинне значення (причину, умову тощо), наприклад: «На станції було гаряче. Волонтери саме привезли воду, і, *зморені від безділля та похмілля*, до нас потяглися люди» [5, С. 47].

«Практично кожен дієприкметниковий зворот може бути перетворений на підрядне речення, внаслідок чого постають синонімічні синтаксичні конструкції, кожна з неповторною індивідуалізованою стилістичною функцією» [2, С. 213]. Так, легко можна переробити відокремлені означення, виражені дієприкметниковим зворотом, на підрядні атрибутивні частини складнопідрядного речення, як наприклад, у реченні «Хоча «там» теж були такі ж люди, *зірвані з місця*, необстріляні, з певними поглядами, амбіціями та сталим світоглядом, якому залишилося існувати кілька останніх днів» [5, С. 7] відокремлене означення *зірвані з місця* можна переробити на підрядне «*які зірвалися з місця*»; зміст речення залишається той самий;

4) дієприкметникове означення поширене і віддалене від пояснювального слова іншими словами: «Воно спочатку зацікавило, потім стало частиною вечорів – тихих і задумливих, *іноді сповнених шуму вітрів*, крізь який усе одно проривається цей бренькіт...» [4, С. 42]; «На долівці, *уже розкладені в рядочок*, лежали знайдені боєприпаси» [5, С. 103].

2. Відокремлені приклади

Різновидом означення є прикладка. Зауважимо, що в художніх текстах відокремлені приклади значно рідше вжиті, ніж відокремлені означення. «В одних випадках відокремлені приклади мають тільки атрибутивне значення, в інших до нього приєднуються різні обставинні відтінки, що пов'язано з лексичним обсягом відокремлюваної конструкції, а також місцем її щодо означуваного (пояснюваного) слова, його морфологічною природою. Відокремлюватися можуть і препозитивні, і постпозитивні приклади, як поширені, так і непоширені, що виражені іменником чи субстантивовано або словосполученням. Основне (атрибутивне) значення відокремленої прикладки нерідко ускладнюється додатковим обставинним значенням» [3, С. 136].

У проаналізованих художніх текстах М. Кідрука, В. Лиса та А. Кириченка відокремлені приклади вжито в таких випадках:

1) поширені приклади, які стоять після власної назви, наприклад: «Марта Іванівна, *дружина Зиновія*, поклікала сусідів...» [6, С. 130]; «Концерт потішив Левіна, лавнього фаната британців, чи не більше за власну презентацію» [6, С. 21]; «Крумпля – *молодий сержант Картошкін*, теж з мобілізованих, винувато виглядав з-за плечей Івана» [5, С. 117];

2) поширені приклади, які стоять після означуваного слова, наприклад: «...а перед тим на ринку, *Старому базарі*, пошукають босоніжки для неї, Олесі, й поясок та блузку для мами» [4, С. 30]; «Людчин батько, *передовик виробництва, слюсар вищого розряду, винахідник, раціоналізатор*, кілька місяців тому купив «запорожця»...» [4, С. 40]; «Ротний – *молодий чоловік років двадцяти восьми*, неголений, зі сплутаним козацьким чубом, серед якого проглядало біле пасмо, похмуро спостерігав за прибулим...» [5, С. 123]; «– Два бліндажі накрилися... – командир взводу, *кремезний дядько років під п'ятдесят*, призваний по мобілізації десь із Закарпаття, тупцював на порозі штабного бліндажа та намагався обчухати з щільно обліплених ніг кілограми багна» [5, С. 117];

3) непоширені приклади, які стоять після означуваного слова, наприклад: «Колеги по кафедрі, *приятельки*, не більше...» [6, С. 17];

3) пре- і постпозитивні приклади, які стосуються особового займенника, наприклад: «Коли Віта зрозуміла, що таки напише йому, *Едику-Еміру*, зі страху...» [4, С. 42]; «Проте вони, ці «чорні листоноші», стали останніми, хто віддавав шану та супроводжував загиблих хлопців» [5, С. 56]; «Дехто мав гроші – а ми, *звичайні люди*, мали лише можливості...» [5, С. 44];

4) приклади, які приєднуються до означуваного слова (іменника) за допомогою сполучників *або, чи, тобто, цебто, як* та інших уточнювальних

слів, зокрема часток, прислівників, різних прийменниково-іменникових конструкцій (як-от, а саме, зокрема, особливо, навіть, переважно, родом, на імення, на прізвище тощо): «До кінця ротації, *цебто* днів п'ять-сім, – тиша» [5, С. 12].

3. Відокремлені додатки

Відокремленими додатками називають «виділені інтонаційно (а на письмі за допомогою пунктуації) відмінкові форми іменників з прийменниками чи прислівниковими сполученнями (*крім, окрім, за винятком, замість, на відміну від, включаючи* тощо), які мають значення включення, винятку, заміни» [3, С. 139-140]. У художньому дискурсі письменники значно рідше вживають відокремлені додатки, ніж означення чи обставини.

У проаналізованих творах М. Кідрука, В. Лиса та А. Кириченка зафіксовано дуже мало прикладів відокремлених додатків. Найчастіше вони вжиті з такими прийменниками та прийменниковими сполученнями:

1) *крім, окрім, окрім, за винятком*, наприклад: «*Окрім того*, Тенгіз не сумнівався» [6, С. 21]; «*Окрім Андрія*, в підрозділі було ще два офіцери» [5, С. 3]; «*Окрім власної зброї*, узяти пускову установку та дві керовані ракети» [5, С. 39]; «*...окрім війни*, є інше життя» [5, С. 53]; «І немає правди, *окрім накритої віком домовини*» [5, С. 54];

2) *замість* (додатки з цим прийменником означають осіб або предмети, які можуть замінюватися): «На голе тіло, *замість комбінашки*, як радила Зіна» [4, С. 60];

Найчастіше письменники вживають відокремлені додатки з прийменниками *крім, окрім*.

«Відокремлення додатків пов'язане з їх семантичним навантаженням, мірою близькості до головної частини речення, обсягом конструкції, бажанням мовця зосередити увагу на їх ролі в реченні, стилістичним завданням» [3, С. 140].

4. Відокремлені обставини

Відокремлені обставини – «це виділені за допомогою інтонації і пунктуації члени речення, що виступають у функції різних обставин» [3, С. 138]. Вони найчастіше виражені: дієприслівниками або дієприслівниковими зворотами; прислівниками; прийменниково-відмінковими формами іменників. Найпоширенішим різновидом відокремлених обставин є дієприслівниковий зворот.

У проаналізованих художніх текстах М. Кідрука, В. Лиса та А. Кириченка зафіксовано презентативну групу відокремлених обставин, виражених дієприслівниковим зворотом, наприклад: «Там, *проходячи коридорчиком*, солдат відчинив одні з дверей» [4, С. 60]; «*Облизавши сухі губи*, він похитав худю, схожою на пташину головою і, *притлумлюючи*

страх, пошкутильгав до другого якоря» [6, С. 143]; «Андрій щось пояснював, жестикулюючи однією рукою, а другу тримала жінка» [5, С. 34].

За значенням і функцією виявлені відокремлені обставини можна розподілити на такі різновиди:

- обставини способу дії:

«Облизавши сухі губи, він похитав худю, схожою на пташину головою і, притлумлюючи страх, пошкутильгав до другого якоря» [6, С. 143]; «Мар'янчик задер голову, зазираючи в обличчя свого товариша, але тут-таки скулився й опустил погляд» [6, С. 128]; «Ніч. Тиша. Тільки чути гудіння завантаженого тралу, що, розчиняючись у темряві, уперто прямує в тил» [5, С. 14]; «Розмовляли, надворі сьорбаючи каву та дихаючи теплим повітрям навпіл з димом синього Ротмансу» [5, С. 27];

- обставини часу:

«Я допиваю молоко, спочатку зібравши з нього прошарок застиглого масла» [5, С. 19]; «І тепер, чуючи в розмові чи по новинах назву «Вир», перед очима завжди ставав усміхнений Андрій» [5, С. 38];

- обставини причини:

«Спостерігаючи за псом, я ледь не прогавив людину» [5, С. 17]; «Усвідомивши почуте, хлопці позадували» [5, С. 24];

- обставини умови:

«І от, проконтролювавши зранку виконання лікувальних процедур, дорослі розходяться по роботах» [5, С. 18];

- обставини місця:

«Отож, їдучи через Старогнатівку, спостерігає він, як тягне якесь замузане чудо каністру в бік села» [5, С. 27]; «Я відкочуюся в глибину кімнати, ховаючись за стіною» [5, С. 20];

- обставини наслідку:

«Тенгіз не відповів, лише міцніше стиснув губи» [6, С. 27]; «Стеля зникає, перетворюючись на яскраві засніжені городи» [5, С. 21]; «Глянувши на результат, батько ствердно гмикнув, вказав, де ще треба попрацювати наждачною...» [5, С. 18];

- обставини допусту:

«...і, притлумлюючи страх, пошкутильгав до другого якоря» [6, С. 143]; «Набрані звідусіль, не маючи майже ніякого досвіду та практичних навичок, ці люди довіряли свої життя командирі» [5, С. 36];

- обставини порівняння:

«І от так, вписуючи звання й прізвища в порожні клітинки штатного розпису зведеного підрозділу, наче вбиваючи набой в стрічку, була скомплектована та направлена на лінію зіткнення зони АТО спочатку третя, потім перша, а вже за нею друга зведена батальйонна група» [5, С. 36];

- обставини мети:

«Віта спочатку вслухалася в мовчанку Зіни, *сподіваючись вловити там щось таємниче, безшелесне, але таке, що призначене їй*» [4, С. 50]; «...гірко смакувала крихтами ворона, *викликаючи з-за обрію весну, цвіли перші кульбаби...*» [4, С. 44].

У художній мові письменники нерідко вживають поруч кілька відокремлених обставин, виражених дієприслівниковим зворотом, для більш точного, ширшого опису ситуацій, обставин. Наведемо приклади: «Облизавши сухі губи, він похитав худю, схожою на пташину головою і, *притлумлюючи страх*, пошкутильгав до другого якоря» [6, С. 143]; «Отримуючи майно на БК, *знайомлячись іноді за день-два, а іноді вже під час маршруту, готувалася до виходу на лінію зіткнення*» [5, С. 36].

Інколи два дієприслівникові звороти поєднані єднальними сполучниками *і, та*, наприклад: «Собака лежав на спині, *розчепірюючи на всі сторони компаса короткі лапи та з насолодою підставляючи під Мар'янчикові руки гладеньке рожево-сіре черево*» [6, С. 127]; «Розмовляли, *надворі сьорбаючи каву та дихаючи теплим повітрям навпіл з димом синього Ротмансу*» [5, С. 27].

Відокремлюватися можуть також обставини, виражені **одиначними дієприслівниками**. У проаналізованих творах зафіксовано кількісно меншу групу таких обставин, ніж тих обставин, які виражені дієприслівниковими зворотами.

Наведемо приклади: «Розвернувшись, неквапом повів автомобіль назад, у напрямку Батурина» [6, С. 37]; «Деякі з перехожих теж оглядалися, інші здивовано дивилися, *омінаючи*» [4, С. 27]; «Захопившись, Тихон упевнено продовжував» [6, С. 137].

Відокремлені обставини, виражені одиначним дієприслівником, можуть знаходитися і перед дієсловом, як наприклад, у реченнях: «Відхекавшись, обережно займаю позицію знову» [5, С. 15]; і після дієслова, наприклад: «Тіні подовжуються, *розпливаючись*, та поєднуються у суцільний сутінковий килим» [5, С. 19].

Розглянувши семантику відокремлених обставин, виражених одиначним дієприслівником, виділимо кілька різновидів, а саме:

1) обставини способу дії:

«Деякі з перехожих теж оглядалися, інші здивовано дивилися, *омінаючи*» [4, С. 27]; «Скригнувши, відчинилися ліві задні дверцята «ланоса»...» [6, С. 11]; «Тенгіз, *не дивлячись*, намацав потрібну кнопку, білий шум...» [6, С. 26];

2) обставини причини:

«Захопившись, Тихон упевнено продовжував» [6, С. 137];

3) обставини часу:

«Відхекавшись, обережно займаю позицію знову» [5, С. 15];

4) обставини наслідку:

«Зметикувавши – поділився думкою з ротним» [5, С. 61];

5) обставини мети: «Левін утупився в товариша, *сподіваючись*, що той усміхнеться...» [6, С. 13].

У проаналізованих художніх текстах М. Кідрука, В. Лиса та А. Кириченка зафіксовано речення, де вжито поруч дієприслівниковий зворот і дієприслівник, наприклад: «*Перевівши подих та усвідомивши*, що героїчна загибель відкладається на невизначений час, хлопці згадали слова замполіта в учебці, який розповідав про повні жмені пільг...» [5, С. 24]; «Як, *впавши знову навколішки*, тицяв пальцем у планшет «Армії SOS», щось *вишукуючи та наближуючи*...» [5, С. 76].

Відокремленими можуть бути обставини, виражені **прислівниками**. Як правило, такі прислівники уточнюють значення обставини, яка розміщена перед цим прислівником, наприклад: «Віта плаче, *тихо й безшелесно*, гасить той плач у собі...» [4, С. 50]; «Аби згодом, *іноді*, несподівано виринути, нагадуючи про колись давно пройдені шляхи...» [5, С. 51].

Відокремлюються також обставини, **виражені іменником**. «Обставини, виражені іменниками в непрямих відмінках з прийменниками, відокремлюються тоді, коли їх треба виділити серед інших членів речення, надавши їм більшого семантичного навантаження. В усному мовленні відокремлення здійснюється за допомогою пауз та підсилення логічно-гонаголосу, а на письмі – комами» [3, С.139].

Місце обставин, оформлених як іменники, можуть займати позицію на початку речення, в середині і в кінці. За семантикою виявлені обставини, які виражені іменником із прийменником, можна поділити на такі групи:

1) допусту:

«З рішучим настроєм захисники попрямували до стройової – отримати заслужені, *попри всі їх спроби, папірці*» [5, С. 24]; «*Попри потік автівок на шляху*, поруч, на посту, тихо й майже порожньо, двоє патрульних визирнули, коли зупинявся наш «Урал», але, роздивившись мене, так само швидко заховалися» [5, С. 31];

2) місця:

«Розвернувшись, неквапом повів автомобіль назад, у *напрямку Батурина*» [6, С. 37]; «Звичайно, їм не повірили відразу – ставили *нарізно, у різні зміни, на різні напрямки*» [5, С. 28]; «І от через кілька днів військова доля знову зібрала тих самих офіцерів у знайомому бліндажі, *посеред лісосмуги, десь між Богданівкою та Старогнатівкою*» [5, С. 28];

3) часу:

«Восени, під час затяжних дощів, її всуціль заливало водою, проте нині, у розпал літа, чистину встеляв шар невисокої чіпкої трави» [6, С. 141]; «Щопонеділка, на ранковому шикуванні інституту, стало майже традицією почути про нові його походеньки» [5, С. 44];

4) причини:

«І виходять вони без лихого в душі й серці, у чисте вдягнені, з чистим у думках» [5, С. 62].

У проаналізованих художніх текстах зафіксовано речення, у яких поряд ужито кілька відокремлених обставин, виражених іменником із прийменником, які містять різні значення. Наприклад, у романі А. Кириченка «Мисливці за градами» в реченні «Колись, в іншому житті, у Волновасі, Сашко Глущенко, на прізвисько «Глуха», що заміняло його позивний, дав мені телефон своєї матері» [5, С. 50] вжито дві обставини: часу і місця.

5. Відокремлені уточнювальні члени речення

Другорядні члени речення можуть бути відокремленими уточнювальними (пояснювально-уточнювальними зворотами). Такі члени речення пояснюють, уточнюють, конкретизують поняття, ознаку. Уточнювальні члени речення бувають поширеними і непоширеними.

У проаналізованих художніх текстах М. Кідрука, В. Лиса та А. Кириченка зафіксовано досить чисельну групу відокремлених уточнювальних членів речення. Серед них можна виділити поширені і непоширені, а саме:

- поширені: «Пізніше, посеред приморського міста, серед непривітних, обдурених людей, він уперше відчув відповідальність за неї» [5, С. 8];

- непоширені: «Попри потік автівок на шляху, поруч, на посту, тихо й майже порожньо...» [5, С. 31].

Уточнювальними можуть бути всі члени речення, крім підмета. У проаналізованих творах найчастіше вжито такі відокремлені уточнювальні члени речення:

- обставини, виражені прислівниками та іменниками в непрямих відмінках із прийменниками або без них, наприклад: «Майже добу, навколішки і повзком, уздовж і впоперек, крізь сухі соняхи та по-зимовому голі лісосмуги вони таки впоралися...» [5, С. 114]; «Пізніше, посеред приморського міста, серед непривітних, обдурених людей, він уперше відчув відповідальність за неї» [5, С. 8]. Велику групу становлять відокремлені уточнювальні обставини місця, наприклад: «і от через кілька днів військова доля знову зібрала тих самих офіцерів у знайомому бліндажі, посеред

лісосмуги, деє між Богданівкою та Старогнатівкою» [5, С. 28]. Чисельну групу складають також відокремлені уточнювальні обставини часу, наприклад: «Уже потім, після відбиття позиції, я привів хлопців на посилення» [5, С. 90];

– уточнювальні означення до додатків, обставин місця, часу, неузгоджених означень, наприклад: «Тенгіз і Катя розписалися місяць тому, за тиждень до весілля, тоді ж улаштували для найближчих друзів скромну вечірку...» [6, С. 12]; «Командир дозволяє собі усмішку. Скупу, легеньку, кутиками губ» [5, С. 74].

Виявлено також речення, в яких відокремлені обставини, виражені іменником із прийменником, пояснюють, уточнюють прислівники *тут, там*, наприклад: «Він деє тут, на цих аркушах» [5, С. 50] (зі значенням місця).

У реченнях відокремлені уточнювальні члени часто виконують уточнювальну, конкретизуючу, зображальну роль, водночас у романі А. Кириченка «Мисливці за градами» знаходимо їх образну, оцінну функцію, наприклад: «Деє глибоко в серці, під зашкарублюю скоринкою цинізму та мізантропії, заворушилося щось живе» [5, С. 43].

Висновки. Здійснений аналіз уживання відокремлених другорядних членів речення в художньому дискурсі дозволяє констатувати, що відокремлення є поширеним ускладнювальним компонентом реченнєвих структур у прозовій мові. Встановлено, що відокремлені означення, обставини, уточнювальні члени речення широко представлені у проаналізованих художніх текстах, додатки і прикладки – рідко. Письменники вживають відокремлені конструкції з метою уточнення, конкретизації зображуваних явищ, обставин, ситуацій. Крім інформативної, уточнювальної функції, відокремлені члени речення можуть виражати оцінку описуваних явищ, предметів. Із застосуванням кількісного підходу до аналізу вживання відокремлених другорядних членів речення зафіксовано, що письменники не однаково вживають ці компоненти. Так, М. Кідрук найчастіше вживає відокремлені обставини; у творах В. Лиса виявлено велику кількість відокремлених обставин, означень і прикладок; широкий спектр відокремлених означень, обставин, уточнювальних членів речення представлено у прозі А. Кириченка. У художньому дискурсі відокремлені другорядні члени речення, як правило, виконують характеризувальну, доповнювальну, уточнювальну роль.

Література

1. Шульжук К.Ф. Синтаксис української мови: підручник. Київ: ВЦ «Академія», 2004. 408 с.

2. Дудик П.С., Прокопчук Л.В. Синтаксис української мови: підручник. Київ: ВЦ «Академія», 2010. 384 с.
3. Бевзенко С.П., Литвин Л.П., Семеренко Г.В. Сучасна українська мова. Синтаксис: навч. посіб. Київ: Вища шк., 2005. 270 с.
4. Лис В. Країна гіркої ніжності: роман. Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2015. 368 с.
5. Кириченко А. Мисливці за градами. Київ: Вид-во «Білка», 2021. 223 с.
6. Кідрук М. Заради майбутнього: оповідання. Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2019. 304 с.

References

1. Shulzhuk, K.F. (2004). *Syntaksys ukrainskoi movy: pidruchnyk. [Syntax of the Ukrainian language]*. Kyiv: VTs «Akademiia». [in Ukrainian].
2. Dudyk, P.S., & Prokopchuk, L.V. (2010). *Syntaksys ukrainskoi movy: pidruchnyk. [Syntax of the Ukrainian language]*. Kyiv: VTs «Akademiia». [in Ukrainian].
3. Bevzenko, S.P., Lytvyn, L.P., & Semerenko, H.V. (2005). *Suchasna ukrainska mova. Syntaksys: navch. posib. [Modern Ukrainian language. Syntax]*. Kyiv: Vyshcha shk. [in Ukrainian].
4. Lys, V. (2015). *Kraina hirkoi nizhnosti: roman. [Country of bitter tenderness]*. Kharkiv: Knyzhkovyi Klub «Klub Simeinoho Dozvillia». [in Ukrainian].
5. Kyrychenko, A. (2021). *Myslyvtsi za hradamy. [Hunters for hail]*. Kyiv: Vyd-vo «Bilka». [in Ukrainian].
6. Kidruk, M. (2019). *Zarady maibutnoho: opovidannia. [For the sake of the future]*. Kharkiv: Knyzhkovyi Klub «Klub Simeinoho Dozvillia». [in Ukrainian].

Дата першого надходження статті до видання: 14.05.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 28.05.2026